
ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST ЎТМИШГА НАЗАР

Бабажанова Дилорам Бабажановна,
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети профессори,
тарих фанлари доктори

ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ САМАРАЛИ МЕХАНИЗМИ

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2019-1-1>

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистонда туризм соҳасини, айниқса экологик туризмни ривожлантириш давлат сиёсатининг устувор масаларидан бирига айлангани, ушбу соҳанинг ривожланиши мамлакат иқтисодийтини тараққий эттиришда муҳим омил эканлиги, туризм соҳасини жаҳон талаблари даражасига кўтариш учун бу соҳага хизмат қилиш тузилмаларини ривожлантириш ҳам талаб этилиши ҳукумат қарорлари асосида таҳлил этилган.

Калит сўзлар: туризм, экологик туризм, зиёрат туризми, инфратузилма, иқтисодий сиёсат, инновация.

Бабажанова Дилорам Бабажановна,
Профессор, доктор исторических наук
Узбекский государственный университет мировых языков

ЭФФЕКТИВНЫЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ

АННОТАЦИЯ

В статье на основе постановлений правительства анализируются вопросы развития туризма, особенно, экотуризма в Узбекистане. Освещаются задачи по превращению этой сферы в одно из приоритетных направлений государственной политики, дается анализ развития данной сферы, как важного фактора развития экономики страны и, следовательно, делаются выводы по развитию сервисной инфраструктуры в целях поднятия сферы туризма в Узбекистане на уровень мировых стандартов.

Ключевые слова: туризм, экологический туризм, религиозный туризм, паломничество, инфраструктура, экономическая политика, инновация

EFFECTIVE MECHANISM OF DEVELOPMENT OF TOURISM IN UZBEKISTAN

ANNOTATION

The article analyzes the development of tourism, especially ecotourism in Uzbekistan, on the basis of government decrees. It highlights the task of turning this sector into one of the priority directions of state policy, analyzes the development of this sector as an important factor in the development of the country's economy and, therefore, draws conclusions on the development of service infrastructure in order to raise the tourism industry in Uzbekistan to world standards.

Key words: tourism, ecological tourism, religious tourism, pilgrimage, infrastructure, economic policy, innovation.

Мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига салмоқли ҳисса қўшиб келаётган энг муҳим тармоқлардан бири - туризм ҳисобланади. Яратиб берилган имкониятлардан самарали фойдаланган ҳолда, мазкур тармоқни янада такомиллаштириш зарурлигини бугунги кунда замоннинг ўзи талаб қилмоқда. Тарихан ҳам саёҳат, ҳам зиёрат учун қулай мамлакат бўлган Ўзбекистон, деб аталган она заминимизда бутун дунёга маълум ва машҳур бўлган буюк алломалар яшаб, ижод қилганлар. Аждодларимиз қолдирган бой илмий-маънавий мерос халқаро майдонда катта қизиқиш уйғотган. Туризмсоҳасини янада ривожлантириш учун, аввало, зарур инфратузилмани такомиллаштириш шарт[1], эканлиги Ўзбекистон Республикаси Президентини Ш.М.Мирзиёевтомонидан таъкидлангани ҳам бежиз эмас. Зеро, бугунги кунда туризм дунё мамлакатларида миллий иқтисодиётга салмоқли даромад келтирувчи соҳалардан бири ҳисобланган асосий манбадир. Маълумотларга қараганда, 2008 йилда жаҳон миқёсида туризм индустриясида 250 млн. дан ортиқ ишчи хизмат қилди ва ундан олинган даромад 720 млрд. АКШ долларини ташкил этди[2]. Келтирилган рақамлар туризм ҳамда туристик хизматларнинг тобора ривожлана бориши натижасида сўнгги йилларда янада жадал равишда ўсганлигини таъкидлаш жоиз. Туризм индустрияси ўзига катта сармоя ва ресурсларни мужассамлаштириши билан бир қаторда давлат ва жамият учун зарур бўлган маънавий-маданий вазифаларни ҳам бажарувчи иқтисодиёт тармоғи ҳисобланади. Шу билан бир қаторда, унинг ноанъанавий турлари-экотуризм, агротуризм, археологик, этнографик, диний туризм, экстремал шароитлар туризми, зиёрат туризми ва бошқалар шу давр мобайнида шаклланади. Айниқса, ушбу йўналишлар мутахассислар томонидан тез тараққий этаётган, тобора ривож топиб бораётган соҳалар сифатида эътироф этилаётганлигини айтиш лозим. Жаҳон туризм ташкилоти туризмнинг қўйидаги турлари энг истиқболли йўналиш, дея эътироф этмоқда, булар: саргузашт туризми, денгиз ва сув туризми ва экотуризм[3]. Бу туризм турлари ичида ёш ва истиқболли йўналишлардан бири экотуризм бўлиб, у ниҳоятда ривожланиб бораётганлиги ҳамда сердаромадлиги билан алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин. Дарҳақиқат, Жаҳон Туристик Ташкилоти (ЖТТ) томонидан экологик туризмнинг ривожланиш тенденциялари аниқланган бўлиб, бу ташкилотнинг таҳминига кўра 2020 йилга қадар экологик туризм асосий стратегик йўналишлар қаторидан жой

эгаллайди. Охирги пайтларда экотуризмнинг жаҳон туризми индустриясидаги ҳиссаси тобора кўпайиб бораётгани билан изоҳлаш мумкин.

Ўзбекистон Республикасида экотуризмнинг ривожланишида аввало, сайёҳлик имкониятларининг мавжудлиги катта ўрин тутсада, бундан ташқари ташкилий, ҳуқуқий, сиёсий ва бошқа омиллар ҳам экотуристлик ҳамда туризм юксалиши ва истиқболда муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистоннинг экотуристлик ва умуман туризм соҳасини ривожлантириш ва келажақда жаҳон талаблари даражасида сайёҳлик индустриясини фаол йўлга қўйиш учун ташкилий асосларни яратиш муҳим аҳамиятга эга. Бу борада мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб қонунлар ва ҳуқуқий нормалар яратиш учун шарт-шароитлар етарли даражада яратиб берилди. Сабаби, собиқ Иттифоқнинг парчаланиши натижасида амал қилиб келинган метёрий ҳужжатларнинг аҳамияти йўқолди ва халқаро талаблар доирасида қонунлар яратиш зарурияти пайдо бўлди. Республикада экотуристлик соҳани ва умуман туризмни ривожлантириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 8 августдаги "Сайёҳлик ташкилотлари фаолиятини ташкил этишни такомиллаштириш тўғрисида", 1999 йил 20 августда эса "Туризм тўғрисида"ги қонунлар қабул қилиниши алоҳида аҳамиятга моликдир. Ушбу қонунлар Республикада йирик туризм индустриясини ва унга хизмат қиладиган инфратузилмани вужудга келтириш учун асос бўлиб хизмат қилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 1- февраль куни "Мамлакатимизда туризм соҳасини янада ривожлантириш ва туризм хизматлари экспортини оширишни таъминлашга қаратилган аниқ чора-тадбирларни амалга ошириш" га бағишлаб ўтқазилган йиғилишида ҳам минтақаларда экотуризмни ривожлантириш масалаларига кенг эътибор қаратилганлигини таъкидлаш жоиз. Шу билан бир қаторда Президент Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 12 июлдаги "Туризм соҳасини ривожлантиришда маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг масъулиятини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори билан Хоразм, Бухоро, Самарқанд ва Тошкент вилоятлари ҳокимларининг туризмни ривожлантириш масалалари бўйича ўринбосарлари лавозимлари жорий қилинди.

2017 йил 16 августдаги Президентнинг "2018-2019 йилларда туризм соҳасини ривожлантириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори бу борадаги ишларни янги bosқичга кўтарди. Мазкур ҳужжатга кўра, 2018-2019 йилларда соҳа олдида турган муҳим масалалар ечимига бағишланган алоҳида дастур тасдиқланди, дастур доирасида туризмнинг тиббий, рекреация, агро ва экотуризм йўналишлари бўйича алоҳида дастурлар қабул қилиниши ҳам белгилаб берилди.

Мамлакатимизда экологик туризмни ривожлантиришда "Ўзбекистонда экологик туризмни ривожлантириш Концепцияси" дастурлари бўйича катта ишлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, Республикаимизда экологик туризмни ривожлантириш борасида ўз ечимини кутаётган жиддий муаммолар ҳам мавжуд бўлиб, бу борада Президент Шавкат Мирзиёев "Туризм - иқтисодийнинг муҳим тармоқларидан бири. Мавжуд имкониятлардан самарали фойдаланган ҳолда, ушбу тармоқни янада такомиллаштириш зарур, буни даврнинг ўзи тақозо этмоқда"[8], дея таъкидлайди.

Биргина 2017 йилнинг ўзида Хоразм, Бухоро, Самарқанд, Сурхондарё, Қашқадарё, Жиззах ва Фарғона вилоятларида туризм инфратузилмасини яхшилаш, янги сайёҳлик йўналишлари ташкил этиш ҳамда ҳудудларнинг туризм

салоҳиятини кенг тарғибот қилишга қаратилган дастурлар, жумладан, Бухоро ва Самарқанд шаҳарларида сайёҳлар учун куну тун фаолият кўрсатувчи, ҳар бирининг ҳудуди 10 гектардан иборат "Қадимий Бухоро" ва "Самарқанд сити" туризм ҳудудларини барпо этиш бўйича ишлар олиб борилмоқда. Тошкент вилоятининг Бўстонлиқ, Паркент ва Оҳангарон-Ангрен туризм кластерлари ҳудудларида меҳмонхоналар ташкил этиш бўйича комплекс чора-тадбирлар ишлаб чиқилди ва бугунги кунда амалиётга жорий этила бошлади.

Туризм соҳасидаги ишларни янада такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси туризм салоҳиятини ривожлантириш учун қулай шароитлар яратиш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 февраль Фармони[9], 2018 йил 6 февралдаги "Кириш туризмни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-3509-сон[10], 2018 йил 6 февралдаги "Ўзбекистон Республикаси туризмни ривожлантириш давлат қўмитасининг фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-3510-сон[11], 2018 йил 7 февралдаги "Ички туризмни жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-3514-сон қарор[12] лари ҳам қабул қилинди.

Мамлакатимизнинг қайси бир ҳудудига назар ташламайлик, барча жойларда экотуризмни ривожлантириш етарли имкониятлар мавжуд. Масалан, биргина Самарқанд вилоятининг ўзида улкан сайёҳлик салоҳияти мамлакатимизнинг иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳаётида муҳим ўрин тутди. Бу ўлканинг бетакрор обидалари, сўлим табиати, айни пайтда бағрикенг ва меҳмондўст халқи, ширин-шакар, сархил мевалари, энг муҳими, қулай инфратузилма тармоқлари тўғрисида фикр билдириб Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёев шундай таъкидлайди: "Самарқанднинг туристик салоҳиятини янада ривожлантириш мақсадида яқин беш йилда вилоятда 40 дан зиёд янги меҳмонхона қуриш ва 12 та меҳмонхонани кенгайтириш мўлжалланмоқда. Бунинг натижасида меҳмонхоналардаги ўринлар сони 7 мингтага етади ёки ҳозиргига нисбатан 1,5 баробар кўпаяди"[13]. Самарқанддаги тарихий обидалар, муқаддас қадамжоларни таъмирлаш ва ободонлаштириш ишлари изчил давом эътирилиши, қадимда Амир Темура бунёд этган машҳур боғларнинг қайтадан тикланиши буларнинг бари экологик туризмни янада ривожлантиришга қатта ҳисса қўшади.

Хорижий меҳмонлар экотуризм орқали Ўзбекистон тўғрисида ҳамда унинг бой ва бетакрор табиати ҳақидаги тасаввурга эга бўлсалар, фуқаролар эса ўз Ватани билан яқиндан танишадилар. Туризм орқали уларда она юртига нисбатан миллий ифтихор ҳамда гурура туйғусини шакллантириш имконияти туғилади. Шу ўринда таъкидлаш керакки, ушбу ижобий функцияларни юзага келтириш учун илмий асосланган экотуристлик таълим ва тарбияни йўлга қўйиш асосий вазифалардан биридир. Ўзбекистоннинг деярли барча вилоятлари оммавий экотуризм марказлари бўлиши мумкин.

Худди шунингдек, республикадаги сингари, биргина Наманган вилоятида ҳам ушбу соҳани ривожлантириш мақсадида, вилоят ҳокимлигининг "2016-2017 йилларда Наманган вилоятида туризм соҳасини ривожлантириш" дастури тўғрисидаги 2016 йил 16 февралдаги 66-сонли қарори қабул қилиниб, вилоятга келадиган сайёҳларга жаҳон андозаларига мос келадиган маиший ва маданий шарт-шароитлар яратиш юзасидан бир қатор ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Наманган вилоятига таширф буюраётган сайёҳлар асосан маҳаллий ҳисобланиб,

Андижон, Фаргона, Тошкент, Самарқанд ва бошқа вилоятлардан келади. Баъзан вилоятдаги археологик топилмаларни ўрганиш мақсадида чет эллик сайёҳлар ҳам ташриф буюришади. Хорижий эллик сайёҳларнинг ишончини оқлаш, хавфсизлигини кафолатлаш, сиёсий вазиятни тўғри талқин этиш бевосита халқаро сайёҳликнинг ўсиши ва ривожланишида муҳим аҳамият касб этади. Бинобарин вилоят экотуриزمи ва экотуристтик истиқболини белгилаш, келажакда сайёҳликнинг юксалтириш ва сайёҳлар оқимини ошириш турли хил шарт-шароит, ички ва ташқи вазиятга боғлиқдир. Шу ўринда айтиш жоизки, сайёҳлар экспорт қиладиган етакчи давлатлар қизиқишини ўрганиш ва сайёҳлар оқимини янада кўпроқ жалб қилиш йўлларини топиш вилоятда экотуризмни ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эгадир. Экотуризм тараққиёти, яъни сайёҳлар оқимини кенгайтириш иқтисодий тармоқлари, қурилиш, транспорт, савдо ва бошқаларни ривожланишига сабаб бўлади. Бинобарин, туризм инфратузилмасини ташкил қилиш билан бир вақтда ҳар-хил хизматлар соҳасини ривожлантириш ҳам талаб этилади. Мисол учун, меҳмонхона хўжалиги, ресторанлар ва озиқ- овқат корхоналари, совгабоп буюмлар ишлаб чиқариш, коммунал ҳамда маиший корхоналар сайёҳлар учун хизмат кўрсатишнинг мажмуали соҳасидир. Шундай қилиб, экотуризм аслида дам олишдан иборат бўлиб, сайёҳларга хизмат қилиш билан боғлиқ тармоқларни ҳам қамраб олади. Ваҳоланки, вилоятда экотуризмни ташкил этиш ва ривожлантириш барча соҳаларининг иқтисодий ўсишига, аҳолининг бир қисмини иш билан таъминлаш муаммосини ҳал этиш ҳамда экотуристтик объектларини қайтадан қуриш, таъмирлаш ва кенгайтиришни тақозо этади.

Наманган вилояти сайёҳликни ривожлантиришда кўпгина ташкилий чоратадбирлардан бири - экотуризм индустриясини яхши тушунадиган, унинг янги замонавий турларини яратадиган мутахассис кадрлар тайёрлашдир. Бу борада вилоятда бир қанча ишлар амалга оширилиши лозим. Жумладан, Олий ўқув юртларида юқори савияли таржимон ва экскурсовод(гид)лар тайёрлайдиган "Экотуризм", "Туроператор"каби йўналишларини очиш мақсадга мувофиқдир. Ўзбекистонда туризм соҳасида ўз ечимини кутаётган қатор муаммолар мавжуд бўлиб, уларни босқичма-босқич ҳал этиш келажакда ушбу тармоқни макроиқтисодийнинг асосий таркибий қисмига айлантиришга хизмат қиладир. Чунончи, Наманган вилоятида экотуризмни юксалтиришда сайёҳлар айрибошлашни яхши йўлга қўйиш энг катта муаммолардан ҳисобланади. Шу ўринда маҳаллий ва халқаро сайёҳларнинг минтақалар бўйича ҳудудий тақсимланишида сайёҳлик корхоналари ва ташкилотларининг ҳамкорликда иш олиб боришлари катта аҳамиятга эгадир. Вилоятга келадиган сайёҳларнинг сонини ошириш ва жаҳон андозлари талабида хизмат кўрсатишни ташкил этиш минтақа туризмнинг энг муҳим вазифаларидан биридир. Бунинг учун сайёҳлик билан шуғулланувчи ўрта, кичик туристик фирма ва корхоналар фаоллигини ошириш, сайёҳлар талабини ўрганиш каби муаммоларни ҳал қилиш талаб этилади. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики вилоятда экотуристтик объектлар баландлик минтақаланиш қонуниятига кўра жойлашган[4.23]. Шу жиҳатдан экотуристтик объектлар ўзининг ландшафт хусусиятлари ва табиий шароитига кўра қулайлиги билан ажралиб туради. Лекин баъзи бир экотуристтик объектларга олиб борадиган транспорт йўлларнинг ноқулайлиги, экотуристтик инфратузилманинг ривожланмаганлиги сайёҳлар оқимининг келишига акс таъсир кўрсатмоқда.

Бундай муаммоларни ҳал қилиш учун шаҳарда фаолият кўрсатаётган туристик корхона ва фирмалар қизиқишини ошириш, шаҳар ҳокимлиги томонидан уларга имкониятлар яратиш мақсадга мувофиқдир. Шунингдек, вилоятнинг қишлоқ жойларида яшайдиган аҳолининг ҳам қисқа муддатли сўровномалар ўтказиш, хоҳиш ва истакларини ўрганиш муҳимдир.

Вилоятда экотуризмни олдида турган энг муҳим муаммолардан яна бир қисқа муддатли сайёҳликни ташкил этиш масаласидир. Кишилар жисмоний ва ақлий меҳнат қилиши натижасида толиқади ва дам олишга эҳтиёж сезади [5.22]. Бинобарин, аҳолининг меҳнат қобилиятини ошириш, руҳан тетиклаштириш аввало, туристик саёҳатлар ва айни пайтда сайёҳлик хизматини қай даражада ташкил этиш билан боғлиқдир. Саёҳатлар узоқ (меҳнат таътили) ва қисқа (ҳафтанинг дам олиш кунлари ва ишдан бўш вақтлари) муддатли бўлади. Демак, узоқ муддатли саёҳатлар пайтида инсон ўз саломатлигини тиклаши, хордиқ чиқариши, гўзал ва такрорланмас жойларни томоша қилиши, бевосита аниқ маршрутлар ва йўланмалар асосида ташкил этилади. Қисқа муддатли саёҳатлар эса дам олиш кунлари ёки иш юзасидан бирор жойда, ўлкада, мамлакатда бўлиш пайтида билвосита саёҳатнинг ушбу турида иштирок этишидир. Вилоятда экотуризмни истиқболни белгилашда шаҳар ва қишлоқ аҳолисининг қисқа муддатли саёҳатларини ташкил этиш катта аҳамиятга эга. Шаҳар ва қишлоқ аҳолисининг қисқа муддатли дам олишни йўлга қўйиш учун бир қанча ишларни амалга оширишни талаб этади. Наманганда шаҳар аҳолиси дам олиш кунлари ва ишдан бўш пайтларида Подшоотасой, Фовасой, дарё соҳилларига ва бошқа жойларга дам олишга чиқишади. Бу ҳусусда шаҳар аҳолисининг қисқа муддатли дам олишни ташкил этиш учун катта имкониятлар мавжудлигини билдиради. Демак, аҳолининг қисқа муддатли дам олишини ташкил этиш аввало аҳолининг меҳнат қобилиятини яхшилаш, иш унумдорлигини ошириш ҳамда шаҳарда ташриф буюрган маҳаллий сайёҳларнинг дам олиш вақтини мароқли ўтказишда катта аҳамият касб этади.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда Наманган вилоятида экотуризмни ривожлантириш учун, бизнингча қуйидаги муаммоларни ҳал этиш лозим: - вилоятда экотуризм соҳасида фаолият кўрсатаётган талбиркорларга амалий ёрдам бериш, хорижий ҳамкорларни топиш, ҳуқуқий маслаҳат ва услубий ёрдам кўрсатиш, дунё мамлакатларида ўтказиладиган сайёҳлик ярмаркаларида қатнашиш ва ушбу ярмаркаларни вилоятда ўтказишни ташкил этиш; - миллий анъаналарни намоён этувчи маҳалла ва чойхоналар ҳамда қадимий меъморчилик усуллари сақланиб қолган уйларни аниқлаш ва туристик маршрутларга киритиш; - вилоят ҳудудидаги рекреацион ва туристик объектларга борувчи йўллارни таъмирлаш ва ободончилик ишларини олиб бориш; - юқори малакали кадрлар тайёрлаш жумладан, НамДУда экотуризмни илмий жиҳатдан ўрганувчи йўналиш очиш; - вилоят ҳудудидаги тоғларнинг экотуристтик имкониятлари ҳамда сайёҳлик йўналишларини аниқлаш, туманлардаги тарихий обидалар, зиёратгоҳлар, дам олиш масканларини ўрганиш, Наманган шаҳридаги "Мулла бозор Охун ва Мулла Қирғиз мадрасалари", Поп туманидаги "Мунчоктепа" тарихий ёдгорликлари, Чуст туманида "Буонамозор", Тўрақўрғон туманидаги "Ахсикент" тарихий ёдгорликлари ва Чортоқ туманидаги "Қирқ қиз кўз ёши булоғи" қадамжоларини сайёҳлик маршрутларига киритиш. - Наманган вилоятидаги мавжуд экотуристтик туристик объектларини реклама қилиш, жумладан уларни ривожланган давлатларида

рекламани ташкил этиш ва ҳоказо. Демак, Наманган вилояти экотуристик ва туризмни юксалтириш ҳамда мавжуд муаммоларнинг ечими вазирликлар, вилоят ҳокимлиги ҳамда "Ўзбектуризм" миллий компанияси ҳамкорлигида барча муаммоларнинг таркибий жиҳатларини қамраб олган ҳолда амалга ошириши лозимдир.

Ўзбекистон Марказий Осиёнинг ўрта қисмида, туризмни ривожлантириш имконияти мавжуд бўлган транспорт йўллари чорраҳасида жойлашган. Амалда эса, бу салоҳият ва имкониятлардан тўла-тўқис фойдаланишга етарлича эътибор қаратилмаётганлиги боис, республикада туристларни қабул қилиш салоҳиятига нисбатан экотуристларнинг келиб-кетиши ҳали етарли эмас. Бироқ шунга қарамай, кейинги йилларда ички ва ташқи туризмни ривожлантириш учун дастлабки қадамлар қўйилди ва шу билан бирга, мазкур соҳа инфратузилмасини ҳам жаҳон андозаларига мос равишда шакллантириш ишлари яхши йўлга қўйилаётганлигини ҳам таъкидлаш жоиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Халқ сўзи, №199 (6893) 04/10/2017. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизда туризмни изчил ривожлантириш истиқболлари, сайёҳлик объектларидан самарали фойдаланиш, кўрсатилаётган хизмат турлари сифатини ошириш, юртимизга ташриф буюраётган сайёҳлар оқимини кўпайтириш борасида амалга оширилаётган ишлар таҳлилга бағишланган йиғилиш.
2. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси. Дис-435/2010; Бердиёров Б.С "Экотуризм ва унинг Ўзбекистон туризм хизмати бозоридagi ўрни".:2010 й.
- 3."Ўзбекистонда экотуризмни ривожлантириш концепцияси".
4. Усмонова Р. Қашқадарё вилояти геотизимларидан экотуристикда фойдаланишини оптималлаштириш. География фан. ном. илмий даража. олишчундисс. Автореф. -Тошкент, 2001,-23.
5. Усмонов М. Р, Ўзбекистонда туризмни ривожлантиришнинг минтақавий хусусиятлари (Самарқанд вилояти мисолида).- География фан. Илмий даража олиш учун дисс. автореф. - 2003. - Б.22.
6. Усмонов М. Р. Самарқанд туризми ривожланишида ўрта ва кичик корхоналарнинг аҳамияти/ / Кичик ва ўрта бизнесда менежмент муаммолари. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. -Самарқанд, 2002. - Б. 179-180.
7. Курбонниёзов Р., Саъдуллаев А., Абиркулов К. Иқтисодий экология асослари.- Тошкент, 1999.
8. <http://uza.uz/oz/politics/turizmni-yanada-rivozhlantirish-masalalari-mu-okama-ilindi-03-10> 2-017
9. Халқ сўзи гезетаси №24 (6982) 06/02/2018, Ўзбекистон Республикаси туризм салоҳиятини ривожлантириш учун қулай шароитлар яратиш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 февраль Фармони
10. Халқ сўзи, №25 (6983) 07/02/2018. Кириш туризмни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида:Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 6 февраль Қарори.
11. Халқ сўзи, №26 (6984) 08/02/2018. Ички туризмни жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 февраль Қарори
12. Халқ сўзи гезетаси №26 (6984) 08/02/2018, Ички туризмни жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 февраль Қарори
13. Ш.Мирзиёев. Буюк келажгимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қураимиз.- Тошкент: Ўзбекистон,2017.-Б.187.